

Speciální konference IAHR v Brně

Dalibor Papoušek

Prohlubující se interkulturní komunikace současného světa staví před religionistiku řadu aktuálních otázek spojených s problematikou vzájemných kontaktů náboženství vyrůstajících z odlišných kulturních tradic. Téma mezináboženského kontaktu oslovuje religionistiku hned v dvojím smyslu. Jednak nabízí možnost ověření metodologické nosnosti dosavadních koncepcí, které zpravidla pojmají mezináboženský kontakt jako proces paralelní inkulturace a akulturace nabývající podoby impaktu, synkreze nebo syntézy; současně však svým rozsahem a hloubkou vede k samotným základům religionistiky, k problému jejího kotvení v tradici evropského myšlení.

Ve dnech 23.-26. srpna 1994 se na tyto okruhy problémů soustředila mezinárodní konference **Religions in Contact** uspořádaná Českou společností pro studium náboženství (ČSSN) ve spolupráci s Ústavem religionistiky filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Konference se konala v přímé koordinaci s International Association for the History of Religions (IAHR) jako její speciální konference a zároveň byla včleněna do sledu akcí pořádaných Masarykovou univerzitou k 75. výročí jejího založení.

Konference zahrnovala jak teoretické a „čistě“ metodologické referáty, tak příspěvky poskytující modelové příklady k širšímu zobecnění. V návaznosti na charakter příspěvků bylo jednání konference rozděleno do čtyř víceméně geograficky vymezených bloků rámovaných úvodním blokem teorie a metodologie a závěrečným blokem věnovaným otázkám dialogu a náboženské identity.

V úvodním referátu nazvaném *Das ganz Andere ist zerbrechlich* Břetislav Horyna (ČR) vystoupil s kritikou metodologického zázemí religionistiky, na jehož základě se pokouší uchopit problém jinakosti při studiu mezináboženských kontaktů. Inspirující byl v této souvislosti jeho návrh více využít koncepce transversality, jak ji předkládá filozofická postmoderna. Obdobnou dimenzi pro svůj příspěvek zvolil i Jeppe Sinding Jensen (Dánsko). Ve svém příspěvku *On Intentionally Putting Religions in Contact* se věnoval specifickému druhu „kontaktu“, do něhož různá náboženství uvádějí sami religionisté svým zkoumáním. Zaměřil se především na zhodnocení antropologických, komparativních a fenomenologických metod s ohledem na utváření a využití abstraktního pojmu náboženství. Kritickým rozбором tradičních metod a možností jejich současného využití na něj navázal Luther Martin (USA) ve svém referátu *Historicism, Syncretism, Comparativism*.

Druhá část úvodního bloku již předznamenala zaměření následujících referátů na konkrétní otázky a pokusy o jejich zobecnění. Hubert Seiwert (Německo) v příznačně nazvaném příspěvku *What Is New with Religious Contact Today?* upozornil zejména na nový historický faktor v mezináboženských kontaktech současnosti spočívající v jejich globalizaci. Jordan Paper (Kanada) se v referátu *Religions in Contact: The Effects of Domination from a Comparative Perspective* už zabýval na širším komparativním základě konkrétní problematikou náboženského impaktu. Srovnáním čínského náboženství a náboženství nativních amerických kultur s křesťanskou impaktující kulturou ukázal rozdílné důsledky úspěšné (Amerika) a neúspěšné (Čína) kulturní dominance křesťanství pro přijetí cizích kulturních prvků, konkrétně křesťanského pojetí Boha.

Následující blok byl věnován evropskému kulturnímu prostoru v pravěku a starověku včetně jeho kořenů na Předním východě. Na nivelizující aspekty žárového ritu v kontaktech kultur evropského pravěku upozornil Bogusław Gediga (Polsko) v příspěvku *Urnenfelderkulturen als Erscheinungsform einer religiösen Integrationsform in der Bronzezeit Europas*. Giovanni Casadio (Itálie) se naproti tomu pokusil o vykreslení diferenciaci původních řeckých představ spojených s Dionýsem v důsledku obchodně kolonizačního impaktu Řeků do jižní Itálie. Jeho referát *Dionysos Goes Abroad: A Greek God among the Barbarians* stál v určité opozici vůči tradičnímu vymezení synkretismu.

Zbývající část bloku se soustředila na problematiku raného křesťanství. Předcházela jí referát Miloše Dokulila (ČR) *Covenant with God or a Meditation on Job, at the Same Time as a Philosophy of History*, který se ovšem poněkud vymykal z tematického rámce konference a důrazem na spekulativní metodu se spíše blížil volnému filozofickému eseji. Vlastní téma mezináboženského kontaktu na půdě raného křesťanství otevřel Stanislav Segert (USA) svým příspěvkem *Essenism and Christianity*, v němž upozornil zejména na pluralitu jak esejství, tak prvotního křesťanství, která vzájemné vztahy obou fenoménů podstatně komplikuje. Dalibor Papoušek (ČR) se pokusil ukázat vývoj raněkřesťanského pojetí jinověrců (pohanů a židů) současně jako proces křesťanské sebeidentifikace. V referátu *Early Christian Concept of the Others: A Case of Syria* se soustředil zejména na pavlovskou misií s centrem v syrské Antiochii. Na význam kultovní sféry při utváření pozdně antického křesťanství upozornila svým referátem *The Rise of Christian Cult as a Result of Interreligious Communication in Late Antiquity* Iva Doležalová (ČR). Právě prostřednictvím kultu totiž křesťanství absorbovalo řadu „pohanských“ prvků, které zprvu teologicky odmítalo.

Třetí blok konference byl věnován subsaharské Africe. Rosalind Hackettová (USA) se v jeho úvodu zaměřila na otázku pramenné základny výzkumu afrických náboženství. V příspěvku *African Art as Interface for Religious Change* se zabývala vypovídací hodnotou výtvarných a dramatických proje-

vů jako svého druhu náboženských „textů“ těžících z tradic nativních, křesťanských a islámských. Zatímco její referát se soustředil na materiál 20. století, pokusil se Josef Kandert (ČR) v příspěvku *African Symbolism versus European Ideology* o širší historickou perspektivu na příkladech magického uchopení křesťanství v průběhu 16.-20. století. Blok uzavíral portrét německého misionáře Reinharda Bonnkeho, který pod názvem *Reinhard Bonke: German Missionary in a Strange Land: Contemporary Evangelization in Africa* přednesl Gary Lease (USA). Rozborem Bonnkeho evangelizačního programu ve střední a západní Africe poukázal na roli současného evangelikalismu jako jednoho z projevů křesťanského impaktu.

Blok věnovaný Asii zahájil Jan Platvoet (Nizozemí) příspěvkem *Religions in Confrontation: Ayodhya (1984-1992) as an Interreligious Ritual of Contestation*. Vedle detailní analýzy uvedeného problému zaujal jeho referát především rozborem dosavadní teoretické literatury o rituálu či kultu vůbec. Inspirovající byl především jeho „antidurkheimovský“ závěr rozbíjející ostrou dichotomii mezi sakrálním a profánním právě na příkladu rituálu. Zsvěcený přehled proměn hlavních asijských náboženství v důsledku koloniálního impaktu podal v referátu *Some Asian Religions: How To Cope with Colonialism* Ninian Smart (USA). Příklady Indie, Srí Lanky, Číny a Japonska především ukázaly na nedostatečnost tradičního vymezení synkretismu – referát směřoval k jeho fundamentální kritice včetně návrhů alternativní terminologie.

Následující dva referáty byly věnovány speciálně Japonsku. Příspěvek *A Modern Japanese Religion as a Problem of Cultural Contact* přednesený Michio Arakim (Japonsko) v detailnější analýze navázal na předchozí referát. Soustředil se zejména na vliv západních technologií, symbolizovaných mimo jiné zbrojním průmyslem, na přeměnu Japonska z feudální, konfuciánsky založené říše v imperialistický národní stát kotvený šintoisticky až posléze v „sekulární“ stát současnosti. Zcela konkrétní příklad proměnlivého soužití buddhismu a šintoismu v Japonsku předložil Michael Pye (Velká Británie) zabývající se v referátu *Buddhism and Shinto on One Island* sociálně politickými vlivy na vzájemné vztahy buddhistických a šintoistických svatyní na ostrově Čikubušima v jezeře Biva.

Blok Asie uzavíral triptych referátů těžících z expedice Ústavu religionistiky FF MU Brno do Burjatska zaměřené na výzkum obnovy náboženského života po pádu sovětské moci. V úvodním referátu nazvaném *The Restoration of Buddhism in Buryatia: The Current State* přiblížil Luboš Bělka (ČR) základní charakteristiky náboženského života současného Burjatska, především základní vztahy tří jeho komponent – původního burjatského šamanismu, lamaismu a pravoslaví, včetně přežívajících vlivů komunistické ideologie. Dušan Lužný (ČR) se s využitím sondážního sociologického výzkumu pokusil rozvinout otázku kontinuity a diskontinuity náboženského života v Burjatsku. V referátu *The Continuity of Religious Life in Burytia* se v histo-

rické perspektivě zaměřil zvláště na proměny tradičního šamanismu v kontaktu s buddhismem a křesťanstvím, proměny všech tří náboženských komponent v komunistickém období a proces jejich současné obnovy. Speciálními otázkami burjatského šamanismu se ve třetím příspěvku *Black and White Shamanism in Buryatia* zabýval Jiří Sekerák (ČR). Soustředil se hlavně na proces vnitřní diferenciaci šamanismu pod vlivy hierarchizovaného lamaismu a pravoslaví.

Blok věnovaný Latinské Americe naplnily dva referáty mexických účastníků. Yolotl Gonzálezová Torresová demonstrovala v příspěvku *Our Lady of Guadalupe and Other Catholic Saints in Mesoamerican Cosmivision* nativní pozadí současného kultu svatých v Mexiku, který vykazuje řadu svérázných reinterpretací předkolumbovských náboženských symbolů a božstev. Elio Masferrer Kan v obecněji pojatém referátu *Religions in Contact in Latin America* poskytl obraz historické dynamiky vztahů předkolumbovských náboženství, afrických náboženství a křesťanství v latinskoamerickém kontextu.

Závěrečný blok vracející se k evropské problematice zahájil Ulrich Berner (Německo), který v příspěvku *Christlich-jüdischer Dialog in europäischen Mittelalter* výběrově upozornil na pozitivní křesťanské reflexe judaismu, mezi nimiž zaujaly zvláště myšlenky Petra Abélarda. Otevřené téma židovsko-křesťanského dialogu dále rozvinul Milan Lyčka (ČR), jenž se v příspěvku *Interreligious Contacts: A Threat to Religious Identity?* pokusil o širší zobecnění a řešení otázky proměn náboženské identity v důsledku mezináboženského dialogu. Zatímco první referát byl spíše příspěvkem k plnému osvětlení škály židovsko-křesťanských vztahů evropského středověku, zvažoval druhý referát možnosti teologických inspirací v religionistice.

Poslední příspěvek přednesený Helenou Helve (Finsko) byl věnován vlivu náboženství na obraz světa a hodnotový systém současné finské mládeže. Referát *The Role of Religion in Postmodern Society: Two Longitudinal Studies of Values and World Views of Contemporary Young Finns*, opírající se především o sociologická data, se prostřednictvím konkrétního materiálu dotkl zásadní otázky, jaké jsou rozlišovací znaky „moderní“ a „postmoderní“ společnosti a jak na nich participuje náboženství.

Obloukem se tak vrátil k úvodnímu příspěvku Břetislava Horyny, který zdůraznil potřebu nového „postmoderního“ promyšlení metodologických a epistemologických pozic religionistiky. Diskuse, do nichž významně zasahovali i další účastníci konference, kteří nevystoupili se samostatnými referáty (Ugo Bianchi, Armin Geertz, Jan Heller, Harri Markkula, Donald Wiebe, L.R.J. Zwi Werblowski ad.), otevřely v rámci obecné metodologie i staronový problém vztahu religionistiky a teologie. Ukázalo se, že zvláště s ohledem na religionistická zkoumání křesťanských tradic a mezináboženského dialogu

uvnitř monoteismu je nutné důsledné diskursivní rozlišení mezi religionistikou a teologií, resp. mezi religionistikou a teologií náboženství.

Z hlediska vlastního tématu konference v diskusi krystalizovaly především dva okruhy problémů, jež zároveň vyznačují úkoly do budoucna. První okruh se týkal pojmu synkretismu, jehož tradiční vymezení spojené se zkoumáním helénistických náboženství nevyhovuje při studiu odlišných kultur a je dokonce kritizováno i samotnými badateli o starověku. Oba možné přístupy – nové zpřesnění, nebo terminologická alternativa – byly v tomto ohledu na konferenci zastoupeny. Druhý okruh se spíše než metodologie a terminologie týkal širokého badatelského pole, jež zůstává nevyužito v oblasti kultu (rituálu) a jeho rolí v mezináboženské komunikaci.

Lze si jen přát, aby se podobné setkání mohlo záhy opakovat a v koncentrovanější podobě se věnovat otázkám, jež konference v Brně pomohla formulovat.